

GAYRİ SAFİ MİLLİ HÂSILA VE NÜFUS İLE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ —TÜRKİYE ÜZERİNE BİR UYGULAMA—

E. Muhsin DOĞAN¹
Gürkan ÇALMAŞUR²

Özet: Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de Gayri Safi Milli Hâsıla ve Nüfus ile Sivil Toplum Kuruluşları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu amacı gerçekleştirmek için 1968–2006 döneminde, Gayri Safi Milli Hâsıla ve Nüfus ile Sivil Toplum Kuruluşları arasındaki ilişkiler, çok değişkenli eş-bütünleşme analizi, hata düzeltme-geliştirilmiş Granger nedensellik testleri ve vektör hata düzeltme modeli kullanılarak ekonometrik açıdan analiz edilmektedir. Analiz sonuçlarına göre, gayri safi milli hâsıla ve nüfus ile sivil toplum kuruluşları arasında karşılıklı nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum Kuruluşları, Gayri Safi Milli Hâsıla, Nüfus, Zaman Serisi, Birim Kök, Eş-bütünleşme Analizi, Granger Nedensellik, VEC Modeli

Abstract: The purpose of this paper is to investigate the relationship among Gross National Product and population and Civil Society Organizations in Turkey. For this purpose for the period of 1968-2006, the relationships among Gross National Product and population and Civil Society Organizations are analyzed econometrically by employing multivariate cointegration analysis, error correction-augmented Granger causality tests and vector error correction model. According to the results, there is bi-directional causality among Gross National Product and population and Civil Society Organizations.

Key Words: Civil Society Organizations, Gross National Product, Population, Time Series, Unit Root, Cointegration Analysis, Granger Causality, VEC Model

I.Giriş

Küreselleşen dünyada Sivil Toplum Kuruluşları giderek daha büyük bir önem kazanmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları, son yıllardaki gelişmelere paralel olarak gördükleri ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal işlevleriyle dünya gündeminin başlıca aktörlerinden biri haline gelmiştir. Ülkemiz için de sivil toplum kuruluşları büyük önem arz etmektedir. İktisadi alanda gelişme ve kalkınma konuları başta olmak üzere ekonomik ilişkilerin ve organizasyonların yapılanmasında öncülük ettikleri görülmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de Gayri Safi Milli Hâsıla ve Nüfus ile Sivil Toplum Kuruluşları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu amacı gerçekleştirmek için, 1968–2006 dönemine ait Gayri Safi Milli Hâsıla ve Nüfus ile Sivil Toplum Kuruluşları verileri kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki

¹ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü

² Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ilişkiler, çok değişkenli eş-bütünleşme analizi, hata düzeltme-geliştirilmiş Granger nedensellik testleri ve vektör hata düzeltme modeli kullanılarak ekonometrik açıdan analiz edilmiştir.

Bu çalışma başlıca beş bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde sivil toplum kuruluşlarının tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde sivil toplum kuruluşlarının görevlerine değinilmiştir. Dördüncü bölümde ise sivil toplum kuruluşları ve ekonomi ilişkisi özetlenmiştir. Beşinci ve son bölümde ise sivil toplum kuruluşları ile gayri safi milli hâsıla ve nüfus arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılarak analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

II. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi

Sivil toplum; gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı bir niteliğe sahip olan örgütlenmiş bir sosyal yapılanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapı, yasal düzen veya ortak kurallar dizisi gibi, özgürlüklerin ve özerkliklerin güvencesi olan kurumsallaşmış bir temele oturmaktadır. Bu durum, hem devlet iktidarını sınırlayıcı, hem de o iktidarı, hukuka dayandığı sürece, meşrulaştırıcı bir gücü beraberinde taşımaktadır. Dolayısıyla, sivil toplum devletten özerk olmayı içermekte fakat ondan yabancılaşmayı zorunlu kılmamaktadır (Sarıbay, 2000: 448).

Sivil toplumun devletten kopuk olması söz konusu değildir. Sivil toplum ve devlet birbirlerine anayasa ve birinin diğerine karşı hak ve sorumluluklarına vurgu yapan yasalar ve gelenekler yoluyla sıkı sıkıya bağlıdırlar. Devlet, sivil toplumun değişik alan veya bölgelerde sahip olduğu özerkliğin sınırlarını belirleyen yasalar çıkarmaktadır. Ayrıca, bu özerk alanlarda sivil toplumun hareketlerine devletin müdahalesi olamayacağından ötürü, sivil toplum, devletin hareket alanını sınırlandırmaktadır (Shills, 1991: 4).

Sivil toplum, ekonomik toplumu içine alan, fakat ondan daha geniş ve karmaşık bir organizasyonlar bütünüdür. Sivil toplum, partilerin, siyasi organizasyonların ve siyasi kamu alanlarının oluşturduğu “siyasi toplum”dan ayrılmakla beraber, üretim, dağıtım, toplama kurumları, şirketler kooperatifler, aracı kurumlar, konseyler vb.den oluşan “ekonomik toplum”dan çok daha geniş bir toplumsal alana yayılmaktadır. Bu nedenle, sivil toplum, ekonomik, siyasi ve resmi alan dışında kalan kültürel davranış türlerini de içine alan bir faaliyet alanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Diamond, 1994: 12).

Sivil toplumun doğuşu burjuva sınıfının doğuşuyla eş zamanlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumda siyasal yapının dışında bir yargı düzeninin ortaya çıkması, bilimsel gelişmeler ve özellikle matbaanın icadıyla birlikte kamuoyu oluşmaya başlamıştır. Bütün bunların doğal sonucu olarak Sivil toplum, siyasal toplumdaki bağımsız bir yaşam alanı olarak ortaya çıkmıştır (Arslan, 2001: 14).

Sivil toplum kavramının bugünkü şeklini almasında 12. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasında Avrupa’da yaşanan gelişmeler önemli rol oynamıştır.

Burjuvazinin ortaya çıkışı ve sanayi devrimi ile beraber üretim araçlarında meydana gelen ilerlemeler bu sürecin iki temel dinamiğini oluşturmaktadır. Bu sürecin sonunda devletin dışında bugünkü anlamıyla sivil toplum ortaya çıkmıştır (Duman, 2003: 348).

Sivil toplum terimi, 18. yüzyıla kadar devlet ve siyasal toplumla aynı manada kullanılmıştır. Sivil toplum teriminin ilk klasik tanımı olarak, Aristo tarafından siyasal toplumu belirtmek için kullanılan “Politike Koinonia” ve Çiçero’nun “Societas Civillis” kavramları sayılabilir (Tosun, 2003: 30).

Aristoteles’e göre “Politike Koinonia”; yurttaşların, kentlilerin, politeslerin oluşturduğu hak ile haksızlığın ayrıldığı bir politik düzen olarak karşımıza çıkmaktadır (Kuçuradi, 1998: 28). Çiçero ise Antik Yunan ve Roma düşüncesinden yararlanarak devleti, hem vatandaşların oluşturduğu bir bütün “Societas Humana” hem de halkın sahip olduğu bir manevi kişilik “Societas Civillis” olarak tanımlamıştır. Devlet için ise “Res Publica” terimini kullanmıştır. “Res Publica” terimi ile aile reislerinin egemen olduğu “Res Privata” terimi birbirinden ayrı tutulmuştur. Çiçero’ya göre “Res Publica”, “Res Privata” karşısında kesin bir üstünlük sahibidir (Doğan, 2002: 12). Aristo’nun sivil toplumu tanımlarken kullandığı “Koinoia Politike” kavramı ile Çiçero’nun kullandığı “Societas Civillis” kavramı birbirleri ile birebir örtüşmektedir (Tosun, 2003: 27).

Aristo ve Çiçero’nun sivil toplum anlayışından bahsedildikten sonra, sivil toplum kavramının bugünkü modern dünyada kazandığı anlam itibarıyla, esas olarak Batı’da 12. yy. ile 19. yy. arasında yaşanan değişim ve dönüşümlerin sonucu olduğu söylenebilir. Sivil toplum kavramı, kentsel bir gelişmenin ürünü olarak orta sınıfa kentsel yaşamda sağlanan birtakım sivil özgürlükler vasıtasıyla ortaya çıkmış ve merkezi otoriteden özerk kurumların şahsında Ortaçağ’ın sonlarına doğru biçimlenmeye başlayarak batılı bir kavram olarak belli bir tarihsel ve sosyo-ekonomik yerleşimde gelişme sürecini tamamlayarak olgunlaşmıştır (Duman, 2003: 348).

Orta çağ boyunca Hristiyan toplumunda sivil toplum kavramının tanımlanmasında “iyi yaşam” kavramı önemli bir rol oynamıştır. Bununla beraber, kilise doğuştan gelen günah doktrinini vurgulayarak devleti insanlığın kötü doğasının bir sonucu olarak görmüştür. Sadece kilisenin rehberliği altında devlet bu günahı düzeltmede bir rol üstlenebilirdi. Ortaçağ’da tartışmaların çoğu devletin kiliseye bağımlılığı veya bağımsızlığı sorusuna cevap aramaya odaklanmıştır (Muukkonen, 2000: 3).

17. yüzyıldan itibaren batıda, siyasal değerler üzerine yapılan yoğun tartışmalar sonucu sivil toplum kavramına ilişkin değişik iddiaların geliştiği görülmektedir. Bu dönemde, toplum-devlet ilişkisiyle ilgili temel hipotezler geliştiren düşünürler: T. Hobbes, J. Locke, ve J. J. Rousseau’dur. Sivil toplum kavramını Aristoteles ile aynı çizgide fakat siyasal otoriteyi ortaya çıkaran kamusal alan biçiminde tanımlamışlardır. Bu düşünürlere göre, sözleşme öncesinde tabi durumda bulunduğu için, bireylerin kendi aralarında ve siyasal

otoriteyle olan ilişkilerini düzenleyen kurallar doğal hukuka dayanmaktaydı. Bireyler arasındaki sözleşmeden sonra, doğal haldeki toplumdan koparak sivil toplum yani başka bir ifadeyle medeni toplum gerçekleştirilmekteydi. Sivil toplum; ilişkilerin hukuksal kurallara göre işlediği, geleneksel toplumdaki aile merkezli özel alana karşı çıkan kamusal alan merkezli siyasal alanı ifade etmektedir (Çaha, 1997: 28-29).

On sekizinci yüzyıla kadar bütün Avrupalı düşünürler, sivil toplum terimini, üyelerini yasalar altına sokmakla barış ve düzeni sağlayan siyasal düzen anlamında kullanmışlardır. Bu anlayış etkisini uzun süre devam ettirmiştir. Nitekim D. Hume, “özgürlük sivil toplumun mükemmelleşmesidir, ama yine de otoriteyi tam da bu toplumun var olabilmesinin esası olarak anlamak gerekmektedir” derken bir anlamda sivil toplum ve devlet özdeşliğine vurgu yapmaktadır (Keane, 1993: 48). 18. Yüzyılda ise Sivil toplum, Batı Avrupa’da toplum halinde yaşamının nasıl mümkün olacağını anlamaya yönelik analitik bir araç olarak ortaya çıkmış bir kavramdır (Kalaycıoğlu, 2002: 448).

18. yüzyıl siyasal düşünürleri, politik toplumu eleştirerek sivil toplum kavramının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bunun sonucu olarak, sivil toplumun gelişmesine katkı sağlayan liberal demokrasiler kurulmaya başlanmıştır. Bu yaklaşımlar, soğuk savaş sonrası dönemde de yeniden gündeme gelerek sivil toplum aracılığıyla demokratikleşme arayışını desteklemiştir (Yıldırım, 2004: 63-64).

19. yüzyıl başlarında artık sivil toplum terimi ile burjuvanın özgürleşmesi ve feodal anlayışından uzaklaşması anlaşılıyordu. Böylece sivil toplum kavramı; devletin doğrudan yer almadığı, siyasal faaliyet dışında bulunan, mülk sahiplerinin egemen olduğu, sadece ekonominin ve kişinin sınırsız mülkiyet özgürlüğünün meşru karşılandığı toplumsal boyut anlamına gelmekteydi (Uzun, 2004: 2). 19 yüzyılın ikinci yarısından itibaren sivil toplum kavramı, uzun bir sessizlik dönemine girmiştir. Bu tarihlerde sivil toplum kavramı artık fazla üzerinde durulan bir kavram olmaktan çıkmıştır.

Demokrasinin gerekli bir unsuru olarak sivil toplum fikri, 20. yüzyıldaki faşist ve komünist diktatörlükler tecrübelerinin sonucu olarak daha fazla anlam kazanmıştır (Beetham ve Boyle, 1998: 119). Yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmeler sosyal alanda ciddi değişmelere sebep olmuştur. İki büyük Dünya Savaşının yaşanması, Sivil Toplum Kuruluşlarının harekete geçmesine neden olmuştur. Devletlerin savaşlardan büyük güç kayıplarına uğramalarından dolayı yaşanan sorunlara kısa zamanda çözüm üretilmesi gerekmektedir. Bunun doğal sonucu olarak sivil toplum kuruluşlarına önemli görevler yüklenmiştir.

Osmanlı Devleti’nde sivil oluşumlar olarak vakıflar; toprakların imar edilmesinden, açların ve yoksulların doyurulmasına ve giydirilmesine kadar hemen her alanda faaliyet göstererek ciddi görevler üstlenmişlerdir. Modern anlamda birer sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirilmeyen bu oluşumlar sosyal güvenliğin oluşmasında, toplum içinde fakirlerin, açların, yolda

kalmışların, yetimlerin ve kimsesizlerin barındırılması, giydirilmesi ve doyurulmasında devletin hizmet göstermediği alanlarda hizmetler üstlenerek önemli görevler başarmışlardır (Uslu, 1997: 317-318).

Sivil toplum, Türkiye açısından yeni bir olgudur. Kavram, 1980’li yıllarda günlük hayata girmiş ve üzerinde tartışılmaya başlanmıştır. Ancak Batı’daki anlamda ve işlevde sivil toplum örgütlerinin oluşumu için gerekli olan sosyoekonomik koşullar daha yeni oluşmaya başlamıştır (Biber, 2002: 155-173). Türkiye’de sivil toplum tartışmalarının, özellikle son yıllarda yoğunlaştığı söylenebilmektedir. Bu tartışmaların nedenlerinden biri, dünyadaki tartışmaların ülkemizde de yankı bulmasıdır. Fakat asıl önemli neden, ülkemizde ilk örnekleri 1940’lı yıllarda görülen, ancak 1980’li yıllardan sonra büyük bir gelişim gösteren sivil toplum örgütlerinin sosyal yaşamda ve kamusal alanda etkili olmaya başlamasıdır (Ercan, 2002: 69-79).

Sivil toplum kendini birçok araç ile temsil etmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları bu vasıtaların içinde en önemlisidir. Sivil Toplum Kuruluşları hayatın her alanında faaliyet gösterebilen, faaliyet alanları geniş ve konusu sınırsız olan kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları ne devlet karşıtı olabilir; ne de devlete alternatif oluşturabilir. Çünkü devlet, onları kendine ait politika ve programların içine dâhil etmiştir. Başka bir ifadeyle, Sivil Toplum Kuruluşları devletten bağımsız değildirler ve devlet örgütleri de değildirler. Hiçbir durumda, devletin üzerinde de olamamaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında, Sivil Toplum Kuruluşlarının ortaya çıkışı ne devletin yokluğunu, ne de zayıflığını varsaymaktadır. Çünkü, Sivil Toplum Kuruluşları devlet faaliyetinin uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır (Sharma, 2001: 152).

Sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkışları temel olarak iki nedene dayandırılmaktadır. İlk olarak; dünya üzerindeki ilk Sivil Toplum Kuruluşu olarak tanımlayabileceğimiz ve 1863 yılındaki Solferino savaşı sonrasında kurulan Kızıl Haç örgütünde olduğu gibi savaşıdır. İkinci neden ise özellikle 2. Dünya savaşı yıllarından sonra yoğunluk kazanan ve çok sayıda sivil toplum kuruluşunun kalkınma ile ilgili sorunlar üzerinde yoğunlaşmasına sebep olan sömürgelerin özgürlüklerini kazanma sürecidir. Bununla birlikte özellikle seksenli yıllar ile birlikte dünyadaki sivil toplum kuruluşlarının sayısında büyük bir patlama meydana gelmiştir. 1945 yılında uluslar arası alanda faaliyet gösteren yalnızca 40 sivil toplum kuruluşu bulunmakta iken, 1970 yılında bu sayı 400’e yükselmiştir. 1990 yılında ise bu sayı tam iki katına çıkarak 800’e ulaşırken, günümüzde uluslararası alanda faaliyet göstermekte olan yaklaşık olarak 2010 adet sivil toplum kuruluşu olduğu bilinmektedir (Aguiton, 2005: 268).

III. Sivil Toplum Kuruluşlarının Görevleri

Sivil toplum kuruluşları ulusal ve uluslararası alanda farklı anlamlara sahiptirler. İngilizce “non-governmental organization” olarak ifade edilen ve “ hükümet dışı kuruluşlar” anlamına gelen Sivil Toplum Kuruluşları kavramı çok değişik şekillerde ifade edilmektedir. Sivil Toplum Kuruluşlarını ifade etmek

için, “üçüncü sektör”, “gönüllü kuruluşlar”, “hükümet dışı kuruluşlar”, “kâr amacı gütmeyen kuruluşlar” gibi ifadeler kullanılmaktadır (Gönel, 1998: 1).

Bir kuruluşun Sivil Toplum Kuruluşu olarak kabul edilebilmesi için dört temel özelliğe sahip olması gerekmektedir. Bunlar (Tekeli, 2000: 114);

- Yapılan faaliyetin gönüllülük esasına dayanması ve özel alandan fedakârlık yapılmasına dayanan bir faaliyet olması
- Nihai amacın, topluma bir şeyler sunmak, toplumsal iyiliğe katkıda bulunmak olması. Bu özellik aynı zamanda amaç içinde hiçbir şekilde başkaları üzerinde iktidar oluşturma arayışının bulunmamasını ve faaliyetlerde hiçbir şekilde dayatma bulunmamasını da gerektirmektedir.
- Yatay ilişkilerin ön plâna çıkarılması ve hiyerarşik ilişkilerin yadsınması. Bu özellik sivil toplum kuruluşlarından beklenen demokrasinin güçlendirilmesi işleviyle yakından ilişkili bir özelliktir.
- Açık ve belli konuda uzmanlaşmış olunması. Bu özellik, sivil toplum alanının iktidar çatışması alanı haline gelmesini engelleyen ve çeşitlenmeye fırsat veren bir özelliktir.

Sivil toplumun taşıyıcı unsuru olan sivil toplum kuruluşları, otoriter yönetimden demokrasiye geçişler sırasında demokrasi kültürü yaymaları ve onu işlevsel hale getirmeleri açısından önemli bir rol oynamaktadırlar (Erdoğan, 1998: 226).

Sivil toplum kuruluşlarının temel özellikleri altı ana başlık altında toplanabilmektedir (Ak, 2005: 199):

- Toplumsal sorunların çözümü için çalışmak,
- Toplumsal sorunların çözümünde devletle işbirliği yapmak,
- Devlet yönetiminin etkili, verimli, sorumlu, şeffaf bir hâl alması için çalışmak,
- Herkesin aktif vatandaş olarak yönetime katılmasını sağlamak,
- Herkesi demokratik ve şeffaf bir yönetim anlayışı etrafında toplamak,
- Toplum devlet-birey ilişkilerinde hak ve sorumlulukların adaletli dağılımına yardımcı olmaktır.

Sivil toplum kuruluşlarının altı benzer özelliği bulunmaktadır (Salamon, 1999: 10-11):

- Birincisi, her şeyden önce sivil toplum kuruluşlarının tamamı bir şekilde kurumsallaşmıştır. Enformel ve geçici bir şekilde insanların bir araya gelmesi, Sivil toplum kuruluşları kapsamında değerlendirilemez.
- İkincisi, bu kuruluşların özel sektörde faaliyette bulunmaları gerekmektedir. Dolayısıyla, bunların devletten ayrı olması

gerekmektedir. Ancak bu husus, bu kuruluşların devletten maddi destek alamayacağı anlamına da gelmez.

- Üçüncü olarak, elde edilen kârın sosyal amaç doğrultusunda dağıtılması gerekmektedir. Yani, bu kuruluşlar, özel işletmelerdeki gibi kârı kurucular arasında paylaşmamaktadırlar.
- Dördüncüsü, “bağımsız bir yönetimin varlığı”dır. Kendi faaliyetlerini kendileri planlar ve uygularlar. Dışarıdan başka bir kişi ya da kurum bu kuruluşlara müdahalede bulunmamalıdır.
- Beşincisi, Sivil toplum kuruluşları “gönüllü” bir şekilde ortaya çıkmalıdır. Genelde yönetim kurulu gönüllüdür, ancak, çalışanların bir kısmı gönüllü olmayabilir.
- Sonuncusu ise, Sivil toplum kuruluşları “kamusal amaçlı” faaliyetlerde bulunmalıdır.

Toplumunu oluşturan bireyler, çeşitli ilgi ve menfaatlerinde daha etkili olabilmek için diğer bireylerle dayanışmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyaçtan dolayı insanlar, sivil toplum kuruluşlarında bir araya gelebilmektedirler. Sivil toplum kuruluşları da bu üyelerin sorunlarını, gereksinimlerini, istem ve taleplerini topluma iletmektedir. Bu açıdan sivil toplum kuruluşları her şeyden önce, ilgili konularda, “toplumda kamuoyu oluşturma” gibi bir görevi üstlenmektedir. Sivil toplum kuruluşları toplumun sorun ve taleplerini topluma iletmekle beraber, gerek siyasal otoritenin aldığı kararlar veya gerçekleştirdiği uygulamalara, gerekse pazar ekonomisinin sosyal faydadan uzak uygulamalarına karşı muhalefet etmektedirler. Bu yüzden bazı olumsuz politikalar, sivil toplum kuruluşlarının muhalefeti karşısında kaldırılmakta veya yumuşatılabilmektedir. Bu açıdan sivil toplum kuruluşlarının, toplumla devlet arasında tampon olma görevini gördükleri söylenebilmektedir (Özer, 2008: 92).

Sivil toplum kuruluşlarının eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi kamu hizmetlerinin sunumu, yerel ekonomik gelişmenin desteklenmesi, sosyal ve ekonomik açıdan dışlanan birey ve grupların toplumla bütünleşmesinin sağlanması biçiminde doğrudan katkıları söz konusudur. Diğer taraftan, dolaylı olarak da toplumun, rekabet ve ekonomik büyümeye yönelik tutumunu olumlu yönde etkileyen dolaylı katkıları da bulunmaktadır (Alagöz vd., 2004: 47).

Sivil toplum kuruluşları aynı zamanda katılımcıların düşüncelerini, eylemlerini ve değerlerini demokratik yönden biçimlendirmeleri ve buna bağlı olarak sivil toplumun temel öznesi olan “aktif yurttaş” ile siyasal partilerin demokratikleşmesinden yönetimin şeffaflaşmasına, insan haklarından yasal reformların takipçiliğine kadar pek çok konuda doğrudan etkinlik göstermektedirler (Tosun, 2001: 54).

Sivil toplum kuruluşlarının en önemli özelliği, kendisini sürekli yenileyebilen, dinamik ve her duruma adapte olabilecek hareket kabiliyetine sahip olmalarıdır. Kendilerini yenileyemeyen, yeni durumlara yeni çözümler

üretmeyen yapılanmalar, kendilerini her ne kadar sivil toplum kuruluşu olarak kabul etseler bile, bu anlam ve göreve sahip bulunmamaktadırlar (Engin, 2002: 29).

IV. Sivil Toplum Kuruluşları ve Ekonomi

Çağdaş demokrasiler başlıca üç temel sektöre dayanmaktadır. Bunlar; Kamu Sektörü (birinci sektör), Kâr Amaçlı Özel Sektör (ikinci sektör), Kâr Amacı Gütmeyen ve Kamu Yararına Çalışan Vakıflar ve Dernekler (üçüncü sektör) olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde katılımcılığı ve çoğulculuğu sağlamada üçüncü sektöre büyük görevler düşmektedir (Baloğlu, 1994: 8-9).

Kâr amacı olmayan hane halkına özel hizmet veren kuruluşların faaliyetleri devlet hizmetlerine benzemektedir (Hane halkına yapılan bu özel hizmetlerin amacı kâr değildir). Bu kuruluşlar, belirli faaliyetleri yerine getirmek için gönüllü bir araya gelen kişilerin kurdukları kâr amacı olmayan kuruluşlardır. Bu kuruluşların yaptıkları faaliyetler ise; kültür hizmetleri, sağlık hizmetleri, dini ve sosyal hizmetlerdir. Bu kuruluşların mal ve hizmet satışından elde ettikleri gelir tamamen kuruluşun faaliyetlerinde kullanılmaktadır. Faaliyetlerinin büyük bir kısmı üye aidatları, hükümetin, kişilerin ve üyelerin yaptığı yardım ve bağışlar ile emlak gelirlerinden finanse edilmektedir. Kâr amacı olmayan özel hizmet kuruluşları yedi sınıfa ayrılmaktadır (www.die.gov.tr):

- 1- Ticaret odaları, sanayi odaları, ticaret ve sanayi odaları, ticaret borsaları
- 2- Sendikalar, federasyonlar ve konfederasyonlar
- 3- Dernekler
 - a) Mesleki dernekler
 - b) Okul dernekleri
 - c) Dini amaçla kurulan dernekler
 - d) Kalkınma ve güzelleştirme dernekleri
 - e) Kültür dernekleri
 - f) İşyerlerinde kurulan yardımlaşma ve dayanışma dernekleri
 - g) Araştırma ve bilim dernekleri
- 1- Profesyonel ve amatör sporcu çalıştıran spor kulüpleri
- 2- Barolar
- 3- Partiler
- 4- Vakıflar

Kâr amacı gütmeyen kuruluşların katma değer hesabı gelir yoluyla hesaplanmaktadır. Tablo 1'de 1968–2006 dönemi için kâr amacı gütmeyen kuruluşların gayri safi milli hâsıla içerisindeki payları yer almaktadır.

Tablo 1: Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşların GSMH İçerisindeki Payları

Yıllar	Kâr Amacı Olmayan Özel Hizmet Kuruluşları (Milyon TL)	GSMH İçerisindeki Pay (%)	GSMH (Cari fiyatlarla) Milyon TL
1968	418,0	0,3	163 892,7
1969	481,9	0,3	183 356,1
1970	562,8	0,3	207 814,9
1971	727,2	0,3	261 072,6
1972	903,9	0,3	314 139,5
1973	1 140,1	0,3	399 088,6
1974	1 625,7	0,3	537 677,6
1975	2 110,0	0,3	690 900,8
1976	2 756,9	0,3	868 065,8
1977	3 606,8	0,3	1 108 270,7
1978	5 310,0	0,3	1 645 968,5
1979	9 313,7	0,3	2 876 522,9
1980	18 671,2	0,4	5 303 010,2
1981	30 626,4	0,4	8 022 745,3
1982	43 039,3	0,4	10 611 859,2
1983	59 051,7	0,4	13 933 008,1
1984	96 679,5	0,4	22 167 739,9
1985	149 621,1	0,4	35 350 318,4
1986	205 564,5	0,4	51 184 759,3
1987	318 789,4	0,4	75 019 388,0
1988	534 744,3	0,4	129 175 103,7
1989	890 558,6	0,4	230 369 937,1
1990	1 520 774,9	0,4	397 177 547,4
1991	2 331 752,0	0,4	634 392 841,1
1992	3 553 395,0	0,3	1 103 604 908,9
1993	6 015 017,3	0,3	1 997 322 597,4
1994	9 069 935,1	0,2	3 887 902 916,5
1995	14 576 714,2	0,2	7 854 887 167,1
1996	26 922 359,0	0,2	14 978 067 283,0
1997	53 020 894,0	0,2	29 393 262 147,0
1998	98 742 447,0	0,2	53 518 331 580,0
1999	272 486 469,0	0,3	78 282 966 809,0
2000	477 140 623,0	0,4	125 596 128 755,0
2001	918 062 645,0	0,5	176 483 953 021,0
2002	1 663 999 479,0	0,6	275 032 365 953,0
2003	3 610 383 150,0	1,0	356 680 888 222,0
2004	3 530 101 611,0	0,8	428 932 343 027,0
2005	2 996 961 392,0	0,6	486 401 032 274,0
2006	4 686 121 215,1	0,8	575 783 962 135,8

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo 1'e bakıldığında, kâr amacı gütmeyen kuruluşların yıllar itibariyle GSMH içerisindeki payı 1968–1979 yılları arasında %0.3, 1980–1991 yılları arasında % 0.4, 1992,1993 yıllarında %0.3, 1994–1998 yılları arasında %0.2, civarında sabit bir seyir izlemiştir. 1999 yılıyla birlikte bir ivme kazanarak 2000 yılında %0.4, 2001 yılında %0.5, 2002 yılında %0.6, 2003 yılında ise %1.0 düzeyine ulaşarak GSMH içerisindeki en yüksek payına ulaştığı görülmektedir. 2004 yılında %0.8 ve 2005 yılında %0.6 ile gerileme gözlenmiştir. 2006 yılında %0.8 ile 2005 yılına göre artış göstermiş fakat 2004 yılı ile aynı pay oranında bir gerçekleşme sergilemiştir. Miktar olarak incelediğimizde ise 2004 yılı ve 2005 yılı hariç diğer yıllarda hep artış olduğu görülmektedir. Kâr amacı gütmeyen kuruluşların ekonomideki payının 1999 yılında bir ivme kazanmasının nedeni 1999 Depreminin olmasıdır. 1999 Depremiyle birlikte kâr amacı gütmeyen kuruluşlar seferber olmuş, ortak bilinç ile sorunlara etkin ve etkili çözümler getirmeye çalışmışlardır. Bu değişim, kâr amacı gütmeyen kuruluşların payına da yansımıştır. Aynı zamanda 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi de kâr amacı gütmeyen kuruluşların GSMH içerisindeki payının artış göstermesine katkıda bulunmuştur.

Tablo 2'de 40 ülkede faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının GSMH içindeki payları yer almaktadır.

Tablo 2: *Sivil Toplum Kuruluşlarının Gayri Safi Milli Hâsıla İçerisindeki Payları*

Ülkeler	GSMH İçindeki Pay %	Ülkeler	GSMH İçindeki Pay %
Almanya (1995)	4	İtalya (1999)	3,1
Amerika (1995)	7,5	Japonya (1995)	5
Arjantin (1995)	5,1	Kanada (2003)	6,7
Avustralya (1995)	5,4	Kenya (2000)	2,5
Avusturya (1995)	3	Kolombiya (1995)	2,1
Belçika (1995)	8,4	Kore (1997)	4,8
Brezilya (1995)	1,5	Macaristan (1995)	2,8
Çek Cumhuriyeti (1995)	1,7	Meksika (1995)	0,5
Danimarka (1995)	6,6	Mısır (1999)	2
Filipinler (1997)	1,5	Morokko (1999)	0,8
Finlandiya (1995)	3,9	Norveç (1995)	3,7
Fransa (1995)	3,8	Pakistan (2000)	0,3
Güney Afrika (1998)	1,3	Peru (1995)	2,2
Hindistan (2000)	0,6	Polonya (1997)	1,3
Hollanda (1995)	15,5	Portekiz (2002)	4,2
İngiltere (1995)	6,8	Romanya (1995)	0,3
İrlanda (1995)	8,4	Şili (1995)	1,5
İspanya (1995)	4	Slovakya (1996)	1,4
İsrail (1995)	12,7	Tanzanya (2000)	2,9
İsveç (1992)	4,1	Uganda (1995)	1,4

Kaynak: Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project (<http://www.jhu.edu/~cnp/research/country.html>)

Tablo 2'deki verilere göre Sivil toplum kuruluşlarının 1995 yılı itibarıyla GSMH içerisindeki paylarına göz atıldığında en yüksek paya sahip ile %15.5 oranla Hollanda iken en düşük pay ise %0.5 ile Meksika olduğu görülmektedir. Türkiye'de ise 1995 yılında Sivil toplum kuruluşlarının ekonomideki payı %0.2 olarak gerçekleşmiştir.

Literatürde makroekonomik değişkenler ile Sivil Toplum Kuruluşları arasındaki nedensellik ilişkisini inceleyen çalışmalara pek rastlanamamaktadır. Fakat, Sivil Toplum Kuruluşlarının finansal büyüklüklerini inceleyen birçok çalışmaya rastlamak mümkündür (Anheier ve Seibel, 1990, Kendall ve Knapp, 1993, Archambault, 1993, Barbetto, 1993, Kutu, 1996, Gidron ve Katz, 1998, Veldheer ve Burger, 1999, Les, Nalecz ve Wagnanski, 2000, Carino, 2001, Kim ve Hwang, 2002, Franco, 2005, vb.).

V. Türkiye Ekonomisinde Sivil Toplum Kuruluşları ile Gayri Safi Milli Hâsıla ve Nüfus Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin Ekonometrik Analizi

Bu çalışmada kullanılan değişkenlere ait veriler Türkiye İstatistik Kurumunun Resmi Web sitesinden temin edilmiştir. Analizlerde Eviews 5.1 ekonometrik analiz paket programı kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan veriler aşağıdaki gibi kodlanmıştır.

GSMH: Gayrisafi Milli Hâsıla (1987 sabit fiyatlarıyla)

NUF: Nüfus

STK: Kâr Amacı Olmayan Özel Hizmet Kuruluşlarının Gayrisafi Milli Hâsıla İçerisindeki Katma Değeri (Milyon TL)

1968–2006 dönemine ilişkin olarak yıllık değerleri ile analize tabi tutulan değişkenler, logaritmik değerleri ile ele alınmıştır. Çalışmada, 1968–2006 yılları arasındaki dönemde Sivil toplum kuruluşları ile Gayri Safi Milli Hâsıla ve Nüfus arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek için Hata Düzeltme Geliştirilmiş-Granger nedensellik testi uygulanacaktır. Uygulamada nedensellik testlerinin yapılabilmesi için öncelikle bu değişkenlere ait serilerin durağan olması gerekmektedir. Bu nedenle de öncelikle değişkenlere ait serilerin durağan olup olmadıkları araştırılacaktır.

A. Durağanlık Analizi (Phillips-Perron Birim Kök Testi)

Zaman serisi analizlerinde durağanlık kavramı büyük önem arz etmektedir. Bir zaman serisinin durağan olması için, ortalaması ile varyansının zaman içinde değişmiyor olması ve iki dönem arasındaki kovaryansın bu kovaryansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olması gerekmektedir (Gujarati, 1999: 713). Granger ve Newbold, durağan olmayan zaman serileriyle çalışılması halinde sahte regresyon problemiyle karşılaşılabilirliğini göstermiştir. Bu durumda regresyon analiziyle elde edilen sonuç gerçek ilişkiyi yansıtamamaktadır. Durağan olmayan zaman serileriyle yapılan regresyon analizleri, sadece bu seriler

arasında bir eş-bütünleşme ilişkisi bulunmaktaysa gerçek ilişkiyi yansıtabilmektedir (Gujarati, 1999: 713). Zaman serilerinin durağanlığının araştırılmasında çok kullanılan iki yöntem Dickey-Fuller tarafından geliştirilmiş olan genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey Fuller) birim kök testi ve Phillips-Perron tarafından geliştirilen Phillips-Perron testleridir.

Bu çalışmada serilerin durağanlık düzeyleri sırasıyla Phillips-Perron birim kök testi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Phillips-Perron birim kök testinde kullanılan genel denklem aşağıda verilmiştir. Denklem 1’de t, trend değişkenini; ε_t hata terimini ve T toplam gözlem sayısını ifade etmektedir.

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1(t - T/2) + \alpha_2 Y_{t-1} \sum \Delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Durağanlık testi yapılmadan önce bütün değişkenlerin logaritması alınmıştır.

Tablo 3: *Phillips-Perron Birim Kök Testi Sonuçları*

Değişken	Düzyer Hali I(0)		Birinci Fark Hali I(1)	
	Sabitli	Sabitli-Trendli	Sabitli	Sabitli-Trendli
LGSMH	-0.553573 (1)	-2.804194 (1)	-6.565330 (0) ^a	-6.482507 (0) ^a
LNUF	0.887014 (9)	-2.478537 (9)	-5.830389 (4) ^a	-6.043343 (12) ^a
LSTK	1.460156 (2)	-2.622178 (1)	-3.486162 (3) ^b	-3.611568 (3) ^b
Kritik Değerler				
a = %1	-3.615588	-4.219126	-3.621023	-4.226815
b = %5	-2.941145	-3.533083	-2.943427	-3.536601
c = %10	-2.609066	-3.198312	-2.610263	-3.200320

* LGSMH; Gayrisafi Milli Hâsılânın logaritmasını, LNUF; Nüfusun logaritmasını ve LSTK; Kâr Amacı Olmayan Özel Hizmet Kuruluşlarının Gayrisafi Milli Hâsıla İçerisindeki Katma Değerinin logaritmasını göstermektedir.

** Tabloda parantez içindeki değerler, içsel bağıntının olmadığı optimum gecikme uzunluklarını göstermektedir.

*** a, b ve c ilgili katsayının sırası ile %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3’te değişkenlerin Phillips-Perron testi kullanılarak elde edilen birim kök testi sonuçları gösterilmektedir. Tablodan görüleceği gibi Phillips-Perron testine göre bütün değişkenler kendi seviyelerinde durağan olmadıkları halde, birinci dereceden farkları alındığında LGSMH ve LNUF değişkenleri %1 anlamlılık düzeyinde ve LSTK değişkeni ise %5 anlamlılık düzeyine göre hepsi de durağan hale gelmiştir. Böylece test sonuçlarına göre bu değişkenlerin birinci dereceden bütünleşik oldukları söylenebilir. Değişkenlerin birinci dereceden bütünleşik olduklarının saptanmasından sonraki adım ise bu değişkenlerin eş-bütünleşik olup olmadıklarının tespit edilmesidir.

B. Eş-Bütünleşme Testi

Tüm seriler aynı derecede bütünleşik olduğu için seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı test edilebilir. Eş-bütünleşme ilişkisinin analizi amacıyla Johansen ve Juselius tarafından gerçekleştirilen eş-bütünleşme testi kullanılacaktır.

Gecikme sayısı belirlenirken otokorelasyon probleminin olmadığı gecikme sayısının seçilmesi büyük önem arz etmektedir. Optimal gecikme sayısının belirlenmesinde Akaike Information Criterion (AIC), Schwarz (SC), Final Prediction Error (FPE) ve Likelihood Ratio (LR) gibi bilgi kriterlerini minimum yapan gecikme uzunluğu göz önünde bulundurulmaktadır. Bu sebepten ötürü optimal gecikme uzunluğu 4 olarak belirlenmiştir. Yapılan eş-bütünleşme testinin sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4: Çok Değişkenli Eş-Bütünleşme Analizi Sonuçları

Değişkenler	Öz Değer	İz İstatistiği	Max. Öz Değer İstatistiği	Eş Bütünleşme Hipotezi	
				H ₀	H ₀
LSTK	0.564	52.727*	28.226*	r=0	r=0
LNUF	0.344	24.500	14.379	r≤1	r≤1
LGSMH	0.257	10.121	10.121	r≤2	r≤2
Kritik Değer		%5 İz.	%5 Max.	Sonuç	
LSTK		42.915	25.823	Red	
LNUF		25.872	19.387	Kabul	
LGSMH		12.517	12.517	Kabul	

*%5 önem anlamlılık düzeyinde test istatistiğinin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 4’de LSTK, LNUF ve LGSMH değişkenleri arasında yapılan eş-bütünleşme analizi sonuçları görülmektedir. Yapılan analiz sonuçlarına göre değişkenler arasında bir eş-bütünleşme vektörünün bulunduğu görülmektedir. Bu durum değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğunu göstermektedir.

C. Hata Düzeltme-Geliştirilmiş Granger Nedensellik Testi

Seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin varlığına karar verilirse, seriler arasında en azından tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olması gerekmektedir. Seriler eş-bütünleşik olduğu için, nedensellik analizinde Hata Düzeltme Modeli (VECM) kullanılmıştır (Granger, 1988: 199). Değişkenler VECM modeline durağan halleri ile dâhil edilmektedirler. Modeldeki bir diğer önemli gösterge ise bir gecikmeli haliyle modele dâhil edilen hata düzeltme katsayısı (ECT) olmaktadır. İki değişkenin durağan ve eş-bütünleşik olması durumunda hata düzeltme modeli aşağıdaki denklemlerle ifade edilmektedir:

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_{1i} \Delta X_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{2i} \Delta Y_{t-i} + \beta_{3i} ECT_{t-1} + e_i \quad (2)$$

$$\Delta X_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^n \alpha_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=1}^n \alpha_{2i} \Delta X_{t-i} + \alpha_{3i} ECT_{t-1} + e_i \quad (3)$$

Hata düzeltme modeli ile nedenselliğe karar verebilmek için 2 ve 3 numaralı denklemlerde yer alan bağımsız değişkenlerin katsayılarının anlamlılığı test edilmektedir. Y değişkeninin bağımlı değişken olduğu birinci denkleme göre yapılan Granger nedensellik analizinde temel hipotez “Y veri olmak kaydı ile X, Y’nin Granger nedeni değildir” biçiminde oluşturulmaktadır. Temel hipotezin sınanmasında X değişkeninin gecikmeli değerlerinin anlamlılığı F testi ile sınanmaktadır. İlk denklemdeki β parametreleri toplu halde anlamlı bulunursa temel hipotez reddedilmektedir ve X’in Y’nin Granger nedeni olduğuna karar verilmektedir. X değişkeninin bağımlı değişken olduğu ikinci denkleme göre yapılan Granger nedensellik analizinde ise temel hipotez X veri olmak kaydı ile Y, X’in Granger nedeni değildir şeklinde oluşturulmaktadır. Bu temel hipotezin sınanmasında ise Y değişkeninin gecikmeli değerlerine F testi uygulanmaktadır. İkinci denklemdeki α parametreleri toplu halde anlamlı bulunursa temel hipotez reddedilmektedir ve Y’nin X’in Granger nedeni olduğuna karar verilmektedir. Bu şekilde yapılan nedensellik analizi ile değişkenler arasındaki kısa dönem nedensellik ilişkisi araştırılmaktadır. Katsayıların anlamlılığını test etmede kullanılan Wald testine hata düzeltme terimi olan ECT’nin katsayısı da dâhil edilir ise değişkenler arasında uzun dönem nedensellik ilişkisi analiz edilmiş olmaktadır.

Çalışmada ele alınan değişkenlere uygulanan hata düzeltme modeli aşağıdaki denklemlerle ifade edilebilmektedir:

$$\Delta LSTK = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_{1i} \Delta LGSMH_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{2i} \Delta LNUF_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{3i} \Delta LSTK_{t-i} + \beta_{4i} ECT_{t-1} + \varepsilon_{1i} \quad (4)$$

$$\Delta LGSMH = \alpha_0 + \sum_{i=1}^n \alpha_{1i} \Delta LSTK_{t-i} + \sum_{i=1}^n \alpha_{2i} \Delta LNUF_{t-i} + \sum_{i=1}^n \alpha_{3i} \Delta LGSMH_{t-i} + \alpha_{4i} ECT_{t-1} + \varepsilon_{2i} \quad (5)$$

$$\Delta LNUF = \delta_0 + \sum_{i=1}^n \delta_{1i} \Delta LSTK_{t-i} + \sum_{i=1}^n \delta_{2i} \Delta LGSMH_{t-i} + \sum_{i=1}^n \delta_{3i} \Delta LNUF_{t-i} + \delta_{4i} ECT_{t-1} + \varepsilon_{3i} \quad (6)$$

Tablo 5: Hata Düzeltme-Geliştirilmiş Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	F İstatistiği P Değeri	Hata Düzeltme Parametresi t İstatistiği
$\Delta LSTK$	$\Delta LSTK$ (1)	11.65039 (0.001637) ^a	-4.875925 (-3.174935) ^a
	$\Delta LGSMH$ (3)	4.622672 (0.003184) ^a	
	$\Delta LNUF$ (7)	6.750902 (0.000098) ^a	
$\Delta LGSMH$	$\Delta LGSMH$ (1)	0.392900 (0.534846)	-0.370261 (-0.948683)
	$\Delta LSTK$ (1)	2.992103 (0.044866) ^b	
	$\Delta LNUF$ (2)	3.570692 (0.009016) ^a	
$\Delta LNUF$	$\Delta LNUF$ (1)	2.317689 (0.136895)	-0.587278 (-1.618526)
	$\Delta LSTK$ (2)	3.902798 (0.011125) ^b	
	$\Delta LGSMH$ (3)	6.192733 (0.000168) ^a	

* $\Delta LSTK$, $\Delta LGSMH$ ve $\Delta LNUF$ değişkenlerinin önündeki parantez içi değerler, ilgili değişkenin Akaike Bilgi Kriterine göre gecikme uzunluğunu, a, b ve c ilgili katsayının sırası ile %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 5’de yapılan nedensellik analizi sonuçları görülmektedir. Modelde hata düzeltme parametresi sadece (4) no.lu denklemde %1 önem düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı olarak bulunmuştur. Bu durum $\Delta LSTK$ denkleminde hata düzeltme teriminin, $\Delta LSTK$ ’nın $\Delta LGSMH$ ve $\Delta LNUF$ değişkenlerindeki değişmeye göre düzeltildiğini göstermektedir.

Tablo 5’de yer alan hata düzeltme-geliştirilmiş Granger nedensellik testi sonuçları incelendiğinde, gayri safi milli hâsıla ve nüfus ile sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişki açısından, % 1 önem düzeyinde sivil toplum kuruluşlarından gayri safi milli hâsıla ve nüfusa doğru nedensellik ilişkisinin olduğu gözlenmektedir. Ayrıca, % 1 önem düzeyinde gayri safi milli hâsıla ve nüfusun sivil toplum kuruluşlarına neden oldukları gözlenmektedir. Analiz sonuçları, gayri safi milli hâsıla ve nüfus ile sivil toplum kuruluşları arasında karşılıklı nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermektedir.

VI. Sonuç

Günümüz iktisadi sistemleri başlıca üç temel sektöre dayanmaktadır. Bunlar; Kamu Sektörü, Özel Sektör ve Sivil Toplum Kuruluşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları, ekonomik, sosyal, kültürel ve

siyasal işlevleri sayesinde giderek daha büyük bir önem kazanmışlardır. Ülkemiz için de sivil toplum kuruluşları büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Türkiye ekonomisi için, 1968–2006 dönemi verileri yardımıyla, Gayri Safi Milli Hâsıla ve Nüfus ile Sivil Toplum Kuruluşları arasındaki ilişki, çok değişkenli eş-bütünleşme analizi, hata düzeltme-geliştirilmiş Granger nedensellik testi kullanılarak ekonometrik olarak incelenmiştir. Çalışmada bu ekonometrik metodoloji bağlamında değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkileri araştırılmadan önce tüm değişkenlerin durağanlığı Phillips-Perron Birim Kök Testi yardımıyla sağlanmıştır. Birim kök test sonuçları değişkenlerin birinci farklarında durağan olduklarını ortaya koymuştur. Tüm değişkenlerin birinci dereceden durağan oldukları saptandıktan sonra, Johansen eş-bütünleşme yöntemi ile değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisi araştırılmıştır. Eş-bütünleşme test sonuçları, sivil toplum kuruluşları ile diğer değişkenler arasında tek bir eş-bütünleşik vektörün varlığını göstermiştir. Daha sonra Hata Düzeltme-Geliştirilmiş Granger Nedensellik Testi yardımıyla değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli nedensellik ilişkisi araştırılmıştır.

Çalışmada kısa dönemli nedensellik ilişkilerine bakılacak olursa, 4 no.lu denklemde kısa dönemde %1 önem düzeyinde hem gayri safi milli hâsılanın ve %1 önem düzeyinde hem de nüfusun sivil toplum kuruluşlarının nedeni olduğu, 5 no.lu denklemde %1 önem düzeyinde hem sivil toplum kuruluşlarının ve %1 önem düzeyinde hem de nüfusun gayri safi milli hâsılanın nedeni olduğu ve 6 no.lu denklemde %5 önem düzeyinde sivil toplum kuruluşlarının ve %1 önem düzeyinde ise gayri safi milli hâsılanın nüfusun nedeni olduğu görülmektedir. Bu bulgulardan hareketle kısa dönemde gayri safi milli hâsıla, nüfus ve sivil toplum kuruluşları arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi olduğu söylenebilmektedir.

Ayrıca, çalışmadan elde edilen bulgulara göre, uzun dönemde gayri safi milli hâsıla ve nüfus ile sivil toplum kuruluşları arasında ilişki olduğu görülmektedir. Hata düzeltme modeli çözümü sonucunda hata düzeltme parametresi, sivil toplum kuruluşları denklemi dışında anlamlı bulunmazken; değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerine bakıldığında ise gayri safi milli hâsıla ve nüfus ile sivil toplum kuruluşları arasında karşılıklı nedensellik ilişkisinin olduğu söylenebilmektedir.

Kaynakça

- AGUİTON, C. (2005), Bu Dünya Bizim: Başka Bir Küreselleşmenin Aktörleri, Çeviren: Umut Konuş, Burcu Onar, Tarih Toplum Kuram-37, İthaki Yayıncılık.
- AK, B. G. (2005), “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecinin Sivil Toplum Kuruluşlarına Etkileri ve Katkıları”, *II. STK Kongresi*.
- ALAGÖZ, M., UÇTU, R. ve ALODALI, M. B. F. (2004), “Teknolojik Değişimin Maliyeti Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeniden Yapılanması”, 1. Ulusal Sivil Toplum

- Kuruluşları Kongresinde Sunulan Bildiri, 4-6 Haziran, ÇOMÜ, Çanakkale.
- ANHEIER, H. K., SEIBEL, W. (1990), *The Third Sector: Comparative Studies of Nonprofit Organizations*, Walter de Gruyter.
- ARCHAMBAULT, E. (1993), "Defining the Nonprofit Sector: France" , Comparative Nonprofit Sector Project, Working Paper: 7, The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
- ARSLAN, Ö. (2001), *Kuramsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği*, Bayrak Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul.
- BALOĞLU, Z. (1994), *Türkiye Üçüncü Sektör Raporu-Sorunlar ve Çözüm*, İstanbul: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Yayını, No:1.
- BARBETTO, G. P. (1993), "Defining the Nonprofit Sector: Italy" , Comparative Nonprofit Sector Project, Working Paper: 8, The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
- BEETHAM, D. ve BOYLE, K. (1998), *Demokrasinin Temelleri*, Çev: Vahit Bıçak, Liberte Yayınları, Ankara.
- BİBER, A. (2002), "Sivil Toplum Örgütlerinin İşlerlik Kazanması Açısından Halkla İlişkiler", *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, G.Ü. İletişim Fakültesi Yayını, Ankara, ss. 155-173.
- CARİNO, L. V. (2001), "Defining the Nonprofit Sector: The Philippines" , Comparative Nonprofit Sector Project, Working Paper: 39, The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
- ÇAHA, Ö. (1997), "1980 Sonrası Türkiye'sinde Sivil Toplum Arayışları", *Yeni Türkiye*, Yıl:3, Sayı:18, ss. 28-64.
- DIAMOND, L. (1994), "Toward Democratic Consolidation", *Journal of Democracy*, Vol: 5, No: 3, ss. 4-17.
- DİCKEY, D. A., ve FULLER, W. A. (1981), "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root", *Econometrica*, 49, 1981, ss. 1057-1072.
- DOĞAN, İ. (2002), *Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum*, Alfa Basın Yayım, İstanbul.
- DUMAN, F. (2003), "Sivil Toplum", Türköne, M. (Ed.), **Siyaset**, Lotus Yayınevi, 1. Basım, Ankara.
- ENGİN, Y. (2002), *Sendikacılık, Sivil Toplum ve Yeni Duruşlar, Öz-İplik İş Sendikası Eğitim Yayınları*, Ankara.
- ERCAN, H. (2002), "Türkiye'de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine", *Cumhuriyet Ün. Fen-Edb. Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:26, No: 1, ss. 69-79.
- ERDOĞAN, M. (1998), *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- FRANCO, R. C. (2005), "Defining the Nonprofit Sector: Portugal" , Comparative Nonprofit Sector Project, Working Paper: 43, The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.

- GİDRON, B. ve KATZ, H. (1998), "Defining the Nonprofit Sector: Israel" , Comparative Nonprofit Sector Project, Working Paper: 26, The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
- GÖNEL, A. (1998), Önde Gelen STK'lar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
- GRANGER, C.W.J. ve NEWBOLD P. (1978), "Spurious Regressions in Econometrics", Journal of Econometrics, 2, 188, ss. 111-120.
- GUJARATİ, D.N. (1999), Temel Ekonometri, (Çev. Ü. Şenesen & G.G. Şenesen), Literatür Yayınları, İstanbul.
- JOHANSEN, S. ve JUSELİOUS, K. (1990), "Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration-with Application to the Demand for Money", Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 52, ss. 169-210.
- KALAYCIOĞLU, E. ve SARIBAY, A. Y. (2002), Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme, Alfa Yayın, İstanbul.
- KEANE, J. (1993), "Despotizm ve Demokrasi Sivil Toplum ile Devlet Arasındaki Ayrımın Kökenleri ve Gelişimi", Sivil Toplum ve Devlet, (Çeviren: Levent Köker), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- KENDALL, J. ve KNAPP, M. (1993), "Defining the Nonprofit Sector: The United Kingdom" , Comparative Nonprofit Sector Project, Working Paper: 5, The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
- KİM, I. ve HWANG, C. (2002), "Defining the Nonprofit Sector: South Korea" , Comparative Nonprofit Sector Project, Working Paper: 41, The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
- KUÇURADİ, İ. (1998), Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları, Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- KUTİ, E. (1996), "Defining the Nonprofit Sector: Hungary " , Comparative Nonprofit Sector Project, Working Paper: 13, The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
- LES, E., SLAWOMİR, N., ve WYGNANSKİ, J. (2000), "Defining the Nonprofit Sector: Poland " , Comparative Nonprofit Sector Project, Working Paper: 36, The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
- MUUKKONEN, M. (2000), "Traditio-Historical Study of The concept 'Civil Society'", Presentation to the Civil society Working Group in Annual Meeting of Finish Sociologists Turku, <<http://cc.joensuu.fi/~muukkone/enframewin.htm>, S. E. T. 18.03.2009.
- ÖZER, M. H. (2008), "Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:7, Sayı:26, ss. 86-97.
- PHİLLİPS, P.C.B.ve PERRON, P. (1988), "Testing for a Unit Root in Time Series Regression," Biometrika, 75, ss. 335 – 346.

- SALAMON, L. M. (1999), *America's Nonprofit Sector: A Primer*, New York: The Foundation Center.
- SALAMON, L. M., GELLER, S. L. ve SOKOLOWSKI, S. W. (2008), "Florida's Nonprofit Sector: An Economic Force", Johns Hopkins Nonprofit Economic Data Project, Nonprofit Economic Data Bulletin Number 29.
- SARIBAY, A. Y. (2000), *Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum, Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, İstanbul.
- SHARMA, K.L (2001), *Hint Devleti ve STÖ'ler: Bazı Düşünceler, Sivil Toplum Örgütleri Neoliberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatifler mi?*, (Çeviren: Işık Ergüden) içinde, *Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi (WALD) Yayını, Demokrasi Kitaplığı Açılımlar Dizisi: 2*, İstanbul.
- SHILLS, E. (1991), "The Virtue of Civil Society", *Government and Opposition*, Vol: 26, No: 1, ss. 3-20.
- TEKELİ, İ. (2000), "Kuramsal Yaklaşımlar", *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yasalar-Etik-Deprem, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını*, İstanbul.
- TOSUN, G. E. (2001), *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi (Türkiye Örneği)*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- TOSUN, G. E. (2003), *Sivil Toplum*, Muhittin, A. ve Hüseyin, Ö. (Ed.), *Çağdaş Kamu Yönetimi I*, Nobel Yayınevi, 1. Baskı, Ankara.
- USLU, S. (1997), "Türkiye'de Sendikalar Sivillik Neresinde?", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 18, ss. 317-320.
- UZUN, G. (2004), "Sivil Toplum Kavramı ve Kurumu, Siyasi Muhalefeti Temsil Eder mi?", *Haksöz Dergisi*, Sayı:164.
- VELDHEER, V. ve BURGER, A. (1999), "History of the Nonprofit Sector in the Netherlands", *Comparative Nonprofit Sector Project, Working Paper: 35*, The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
- YILDIRIM, İ. (2004), *Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*, Seçkin Yayınları, İstanbul.